

Окуджава Булат Шалвович

Біографія

Ім'я: Булат Окуджава (Bulat Okudgava)

Дата народження: 9 травня 1924 року

Дата смерті: 12 червня 1997 року

Вік: 73 року

Місце народження: Москва, СРСР

Місце смерті: Кламар, Франція

Діяльність: поет, бард, композитор

Сімейний стан: одружений

Всенародному улюбленцю —поету, барду, письменника, сценариста і перекладачеві – Булату Окуджаві у травні цього року виповнилося б 92 роки. Народився в післяреволюційної Росії і пройшов до постперебудовної Росії, Окуджава повною мірою випробував на собі всі тяготи цього нелегкого шляху. Напівзаборонений, не раз піддавався несправедливій критики, Окуджава жив і творив як дихав. Мало хто вважав, що так живе кожен: "Як він дихає, так і пише, не намагаючись догодити". І завжди був почутий усіма.

Народився Булат Окуджава 9 травня 1924 року в Москві, в знаменитому пологовому будинку імені Грауэрмана, де свого часу з'явилися на світ багато відомих особистості. Його батько, грузинський партійний працівник Шалва Окуджава, був направлений з Тіфліса в Москву на партучебу. Сім'ї Окуджави виділили дві кімнати у п'ятикімнатній квартирі в одному з арбатських будинків. До революції ця квартира належала фабриканту Канівському, який після "ущільнення" займав з сім'єю одну кімнату.

В кінці 1924 року Шалву Окуджаву відкликали назад до Грузії на партійну роботу. Маленький Булат залишився з мамою Ашхен і нянею, яка в основному займалася його вихованням. В автобіографічному романі "Скасований театр", написаному Окуджавою від третьої особи, він згадував про ті часи своєї біографії: "Далекий тато здавався намальованим і неправдоподібним. Примарна мама з'являлася на мить, зрідка, вечорами, якщо він не встиг ще заснути, і, втомлена після натхненного трудового дня, притискала його до себе, але все якось відчужено, судорожно, з іншого світу, продовжуючи думати про щось своє".

У 1929 році батько ненадовго повернувся в Москву, але через рік отримав призначення на посаду першого секретаря міськкому партії в Тифлісі, і сім'я переїхала в Грузію. Через рік Булат пішов у перший клас російської школи. Крім загальноосвітньої, хлопчика віддали ще і в музичну школу, оскільки у нього виявився абсолютний слух, але закінчити її Булату не вдалося, оскільки сім'я весь час переїжджала.

У 1932 році Шалва Степанович був переведений на роботу в Нижній Тагіл, де

очолив організацію будівництва знаменитого Уралвагонзаводу. У 1934 році у подружжя народився другий син, Віктор.

Починаючи з цього року, коли в Ленінграді був убитий Сергій Миронович Кіров, колесо політичного терору стало набирати обертів. До Нижнього Тагілу воно докотилося в лютому 1937 року, і Шалва Окуджава, який у той час очолював міськком партії, був заарештований одним з перших. Ашхен з дітьми терміново повернулася до Москви. Її виключили з партії, відсторонили від партійної роботи, і вона, влаштувавшись касиром в якусь артіль, намагалася потрапити на прийом до Берії, з яким була знайома ще по партійній роботі в Тифлісі.

Але він її не прийняв, а одного разу вночі за нею просто "прийшли". Діти залишилися під опікою бабусі Марії Вартановни, матері Ашхен. "Ми весь час боялися, – згадував потім Булат Шалвович, – що нас з братом заберуть у дитприйомника". Але все обійшлося. А можливо, про них просто забули.

Грузинська рідня, як могла, допомагала осиротілим дітям, але жилося все одно голодно. Бабуся всі сили віддавала маленькому Віті, а тринадцятирічний Булат виявився наданий сам собі. В автобіографічній прозі Окуджава писав: "У тринадцять років я уявляв себе в чорних штанах, білій сорочці апаш і з фотоапаратом "лійка" через плече", – це ще відгомін благополучного життя з батьками. А через два роки зразком для наслідування у нього вже був "московсько-арбатський шахрай, блатний".

Чоботи в гармошку, тільник, піджачок, фуражечка, чубчик і фікса золота". Але були й інші приклади: над його ліжком висів портрет лідера іспанських комуністів Долорес Ібаррурі. В Іспанії йшла громадянська війна, і, як будь-який радянський хлопчисько, він мріяв втекти на цю війну, щоб відзначитися. Булат обожнював льотчика-випробувача. Героя Радянського Союзу Валерія Чкалова, що здійснив перший безпосадочний переліт через Північний полюс з Москви в Ванкувер.

Він марив папанінцями і челюскинцями, героями Арктики, в загальному, був таким же, як його однолітки, "червоним хлопчиком", як він сам себе згодом одного разу назвав. Тоді Булат ще не знав, що батько розстріляний. Радіо та газети невпинно рапортували про успіхи соціалізму, про великих будівництвах п'ятирічки, про інтернаціоналізм і прийдешнє щастя всього людства. Молодь була впевнена, що живе в найкращою, самою передовою країні світу.

Булат Окуджава в дитинстві

Щоб Булат остаточно не відбився від рук, одна з сестер матері, Сільвія, домогосподарка, запропонувала надіслати племінника до неї в Тбілісі. Літні канікули Булат проводив там з самого дитинства, а влітку 1940 року він переїхав до неї жити. Восени він був зарахований у школу. До того часу Булат вже почав писати вірші. Пізніше, в оповіданні "Геній", він опише курйозний випадок, коли, повіривши на слово дядька, який сказав, що його пора вже, як Пушкіна, видавати, він відправився в Союз письменників на вулицю Мачабелі.

Секретар Союзу був чимало здивований його візитом, але знайшовся і відповів хлопчикові, що з задоволенням видав би його твори, та ось біда, скінчилася папір.

Булата це анітрохи не збентежило. І ввечері за вечерею він розповів дядькові, що був у Спілці письменників і що там обіцяли видати його вірші, але не виявилося папери. Дядько пожартував над ним, пообіцявши папір дістати. І Булат, окрилений, на другий день знову відправився туди ж, але нікого не застав, так як було літо, час відпусток. Але чи так це було насправді, як забавно описав Окуджава цей епізод біографії своєї юності в оповіданні, достовірно невідомо.

Через рік почалася Велика Вітчизняна війна, на яку неповнолітній Булат пішов добровольцем. Спочатку їх з приятелем виганяли з військкомату, але вони знову і знову просилися на фронт. Тоді їм доручили розносити порядку по домівках. Не всюди їх приймали з радістю, бувало, і поколачивали, і спускали зі сходів. Зрештою хлопці так набридли воєнкому, що він дав їм бланки повісток і сказав: "Самі будете заповнювати! Моя рука не винна, запам'ятайте". Так, у квітні 1942 року, Булат Окуджава був направлений в запасний мінометний дивізіон. Але все виявилося зовсім не таким, як мріялося хлопчикам. Вони уявляли, що будуть битися на передовій, можливо, стануть героями.

Насправді їх довго не приводили до присяги, кілька разів перевозили з однієї бази на іншу, не відразу поставили на утримання. Всі голодували, жебракували їжею по навколишніх селах, змінюючи обмундирування на хліб. На місце солдати і командири прибутку роздягнені, разуті, брудні і голодні. Про це Юрію Зростанню дуже скупко Булат Окуджава розповідав в одному зі своїх інтерв'ю: "... війна вчила мужності і загартування, але загартування і в таборі отримували. А в основному це був жах і розтління душ".

Через деякий час, під Моздоком, Булат був поранений: німецький літак-розвідник обстріляв наші позиції. Після госпіталю Булат повернувся на фронт, служив радистом у важкій артилерії, але поранення постійно давала про себе знати, і в квітні 1944 року його демобілізували. На фронті він написав свою першу пісню "Нам в холодних теплушках не спалося", але її текст, на жаль, не зберігся.

Повернувшись додому, Булат здав екстерном іспити за десятий клас середньої школи і в 1945 році вступив до Тбіліського університету на філологічний факультет. В університеті молодь дивилася на нього з повагою: як же, фронтовик, герой. "Тихе виразне "ура" супроводжувало мене за університетськими коридорами. Посмішки, компліменти обволакивали мене і заколисували", — пізніше писав він.

Булат Окуджава - біографія особистого життя

Згадуючи біографію своєї юності, Окуджава зізнавався, що був страшенно влюбчивим. Дівчатам Булат теж подобався. Середнього росту, гарна, очі темно-карі і копиця чорних кучерів. Неймовірно привабливий і ставиться до протилежної статі з надзвичайним пієтетом, що, природно, відразу підкуповувало. Але, напевно, найголовніше — він дуже добре співав під гітару. Тому не дивно, що вже в 23 роки Булат виявився одруженим. Сестри Смольяниновы - Іра і Галя - вчилися з ним на одному факультеті. З Галею, яка була молодша за нього на два роки, у нього "закрутився" роман. Окуджава до того часу жив уже самостійно, знімав кутову

кімнатку в комуналці. У 1947 році Булат і Галя зіграли весілля.

Крім цього, ще одна важлива подія відбулася в житті Булата: з табору повернулася його мама. У 1948 році в Тифлісі поетичний гурток, організований друзями Окуджави, був розгромлений, деякі з друзів Булата були арештовані. Їм поставили в провину в організації, яка нібито готувала замах на Лаврентія Берію. Булата не чіпали, але він отримав попередження. А через рік, на новій хвилі політичного терору, маму знову заарештували і заслали в Сибір на вічне поселення.

У 1950 році молоді фахівці Булат і Галина Окуджави отримали розподіл в середню школу Калузької області, в село Шамордино. Про це періоді біографії особистому житті Булата майже нічого не відомо. Але, наприклад, в автобіографічному оповіданні "Окремі невдачі серед суцільних успіхів" він пише: "Це було давно. Я був молодий. З сільської школи мене перевели в міську, і тут життя моє раптово покотилося під укіс... Я знімав кут в будиночку на околиці. Стояла гнила осінь. Учням я не подобався, і вони отруювали моє існування.

Друзів ще не було. Жити не хотілося". І далі йде розповідь про те, як він ледь не зламався, став випивати з випадковим приятелем. І так тривало багато місяців. Але сталося диво, і він повернувся до себе самому". З сільської школи Окуджава отримав переклад в Калугу. Там він спочатку працював учителем, а потім його запросили в міську газету. У 1954 році у подружжя народився син Ігор.

Поворотним у біографії Булата Окуджави став 1956 рік. Минуло три роки після смерті Сталіна, був заарештований і страчений Берія, до влади прийшов Микита Сергійович Хрущов. В лютому 1956 року відбувся черговий XX з'їзд КПРС, на якому було прийнято постанову "Про культ особистості і його наслідки". Так почалася знаменита хрущовська "відлига". Багато репресовані повернулися з таборів раніше терміну. Страчені були реабілітовані, в тому числі і Шалва Окуджава. Повернулася в Москву і мама Ашхен. Їй дали двокімнатну квартиру на Краснопресненській набережній, і незабаром Булат зі своєю сім'єю і братом Віктором переїхав до столиці.

"Відлига" позначалася на всіх: відкрилися нові журнали - "Юність", "Літературна Москва", "Наш сучасник", виникли нові імена в літературі: Роберт Рождественський, Андрій Вознесенський, Белла Ахмадуліна, Євген Євтушенко, Василь Аксьонов. З'явилися художники-модерністи і перші дисиденти. "Ми були першими дисидентськими дисидентами, в той час, коли Сахаров був привілейованим засекреченим фахівцем, Солженіцин - нікому не відомим вчителем, колишнім зеком, а Бродський - школярем", — згадував Євген Євтушенко у книзі "Зустрічі в залі очікування. Спогади про Булаті".

Під враженням повернення мами з табору і на хвилі "відлиги" Булат Окуджава вступив до лав КПРС. Вже через півроку він зрозумів, що, ймовірно, зробив помилку, але шляху назад вже не було.

У Москві Окуджава влаштувався у видавництво "Молода гвардія", а звідти перейшов в "Літературну газету", на посаду завідувача відділом поезії. У "Литературке" Булат познайомився і близько зійшовся зі Станіславом Рассадиним та іншими

молодими літераторами. Саме Рассадін став першим, хто дав високу оцінку пісень Булата, коли одного разу той заспівав під гітару. Дійсно, після Олександра Вертинського у Росії нічого подібного не було, тому Рассадіна відразу підкорили і "Ванька Морозів", і "Кулька блакитний", "Надя-Надійка". Він став умовляти одного виконати це в тісному колі, але Окуджаву відмовлявся, не надаючи своєму пісенній творчості великого значення. Одного разу він все ж заспівав друзям в "Литературке". Всім сподобалося. і хтось пожартував: "Ну, будеш знаменитий". Він, звичайно, не повірив.

Його перші публічні концерти відбулися на казенній дачі в Шереметьєво, яку Окуджаві виділили від редакції "Литературки". Він жив там із своєю сім'єю, а ввечері колеги і сусіди збиралися послухати пісні Булата. Це вже стало певним ритуалом —проводити вечори або на дачній терасі, або в лісі біля багаття.

Московська інтелігенція стала навперебій запрошувати Булата в свої будинки. Він співав, його записували на магнітофон, а далі пісні "йшли в народ". Ще ніхто толком і не знав, хто такий Окуджаву, а він вже був популярний. У кожному будинку, де був магнітофон, обов'язково були записи пісень Окуджави. А оскільки така розкіш була доступна не всім, щасливі володарі магнітофона відкривали вікно, ставили її на підвіконня, включений на повну гучність, і вся вулиця чула "Ви чуєте, гуркотять чоботи", "Молитву", "Виноградну кісточку".

Композитор Ісаак Шварц у своїх спогадах про Булаті пояснював інтерес до його пісень тим, що в них була "ностальгія за свободу". Пізніше Окуджаву і Шварц співпрацювали багато і плідно, а свої перші враження від знайомства з Булатом Ісаак Йосипович описував так: "Він мене буквально підкорив: у нього був бездоганний смак у всьому, що він робив. А в спілкуванні він був простий, навіть ніби сором'язливий... Але цей тихий, небагатослівний, м'який зовні людина, як потім з'ясувалося, міг бути дуже твердим".

Перший офіційний концерт Окуджави, що відбувся в Ленінграді в 1961 році, пройшов з переповненим залом. Влада відразу заворушилися. По команді з Москви в ленінградській газеті "Зміна" з'явився фейлетон "Про ціну гучного успіху". На другий день ця публікація з'явилася і в "Комсомольській правді". А на концерті в московському Будинку кіно Окуджаву освистали, і він був змушений покинути сцену.

"Відлига" закінчувалася. Вже заборонили журнал "Літературна Москва", повсюдно стали закриватися літературні об'єднання, газети все частіше почали переходити з вільного стилю на офіціоз. У 1961 році Окуджаву прийняли до спілки письменників. Тоді ж в альманасі "Тарусские сторінки" була опублікована його повість про війну "Будь здоровий, школяр", яку тут же визнали шкідливою з-за відсутності в ній героїчного пафосу. Більша частина тиражу альманаху була знищена, а Окуджаву після цього ніде не друкували. В цьому ж 1961 році він був змушений піти з "Літературної газети" і став "вільним художником".

Він співпрацював з кінорежисерами Марленом Хуциєвим і Петром Тодоровським, писав вірші і прозу, виступав з концертами. Знамениті вечора в Політехнічному музеї

рідко обходилися без його участі.

В особистому житті Окуджави теж відбулися великі зміни. З Ольгою Арцимович Булат зустрівся випадково. Їй тоді було двадцять два, а йому – тридцять вісім. Ось як згадує про це сама Ольга Володимирівна: "До дня нашої першої зустрічі я не чула навіть його імені. Коли Окуджава тільки починав ставати відомим, мій дядько, знаменитий фізик Лев Андрійович Арцимович, покликав його у гості – поспівати... От тоді я Булата побачила вперше". Вони стали жити в Ленінграді, а через два роки, восени 1964-го, Ольга народила сина, якого на честь батька назвали Булатом.

Матеріально жили важко. Окуджава їздив в Москву на заробітки. Більшу частину грошей віддавав Галині на сина Ігоря. Не розлучався, тому що вважав своїм обов'язком забезпечити сина квартирою, а для цього треба було дочекатися закінчення будівництва кооперативного письменницького будинку біля метро "Аеропорт". Як тільки квартира була отримана і Галина Василівна там прописалася, вони розлучилися. До його превеликий жаль, після розлучення він втратив зв'язок з Ігорем. Галина не хотіла, щоб він бачився з сином, збиралася заміж, а рік потому раптово померла.

Ольга відразу сказала Булату, щоб він забрав дитину, але той вагався: все-таки молодший. Булат, був ще зовсім маленьким, чи впорається Оля з двома? Але коли він, все ж таки зважившись, поїхав за Ігорем, колишні родичі не віддали сина, пославшись на те, що хлопчик не знає поки про смерть матері і травмувати його не можна. Пізніше, коли Ігор стане важким підлітком, дідусь сам пришле його до батька.

1965 року вийшла велика платівка з піснями Окуджави, видана в Лондоні, неохайно переписана з аматорської магнітофонного запису. У тому ж році Окуджава разом з іншими підписав лист на захист засуджених письменників Андрія Синявського та Юлія Даніеля, і за ним остаточно закріпилася репутація неблагонадійного. Згодом він допомагав Даніелю, який заробляв перекладами поезії Аполлінера, підписував його публікації своїм ім'ям. У 1965 році Окуджава з дружиною і сином переїхали в Москву.

Цьому чимало сприяла мати Булата. Всі колишні лагерниці тісно спілкувалися між собою, допомагали один одному. Ашхен Степанівна мала серед подруг великий авторитет. Вони всі разом взяли за те, щоб "перетягнути" Булата назад у столицю, тому що робота для нього була саме в Москві. Знайшли кооператив, в якому опинилася вільна квартира, зібрали грошей на перший внесок, і Булат з Ольгою справили новосілля у трикімнатній квартирі поруч з метро "Річковий вокзал".

У 1967-му в Югославії на міжнародному поетичному фестивалі в місті Струга за вірш "Олов'яний солдатик мого сина" Окуджава був удостоєний вищої нагороди – "Золотий вінець". Це вірш в Росії було опубліковано лише 20 років потому в "Московському комсомольці". У тому ж році Окуджава з успіхом виступав у Парижі, на наступний рік — у Західній Німеччині. У Москві його офіційні концерти були рідкісні і завжди дуже довго узгоджувалися "нагорі": дозволять не дозволять. Він співав у невеликих Будинках культури, бібліотеках, інститутах – і всюди з аншлагом.

У 1967 році на екрани вийшов фільм Володимира Мотиля "Женя, Женечка і "катюша", поставлений за мотивами повісті Окуджави "Будь здоровий, школяр". Булат

Шалвович брав активну участь у написанні сценарію —він склав всі діалоги, хоча Володимира Мотиля неодноразово натякали, що Окуджаву в співавтори брати не варто за його неблагонадійності. Фільм був прийнятий масовим глядачем "на ура", а пісня "Краплі данського короля пийте, кавалери" пішла в народ.

Наприкінці шістдесятих Булат Шалвович почав працювати над темою декабристів. "Я захопився історичною прозою. Це було чудово - занурюватися у минулі часи, перевтілюватися! .. Звичайно, я тішився на свій рахунок, поки складав. Варто було поставити крапку і перечитати, як починав з прикрістю розуміти, як це слабо. Але мене втішала, підігрівала, раззадоривала віра в те, що вже наступна річ, вже вона-то буде прекрасна", - писав він у Передмові літературного егоїста" до своєї книги "Заїжджий музикант". Він мріяв зняти фільм про декабристе Михайла Бестужева, але з цим нічого не вийшло: на студії при імені Окуджави у всіх відразу починалася паніка —а раптом будуть неприємності? Він як і раніше залишався в ранзі "неблагонадійного", і більшість державних організацій воліла не мати з ним справ.

В 1970 році на екрани вийшов фільм Андрія Смирнова "Білоруський вокзал". Це був незвично правдивий фільм про війну, який ветерани прийняли так, наче давно чекали. Картина мала величезний суспільний резонанс, а Окуджаві вона принесла всесоюзну популярність і всенародну любов завдяки пісні "Тут птахи не співають...".

В цей час знову починається цькування Окуджави вже як письменника. Критики нетерпимо ставиться до його нових романів: "Мерсі, або Пригоди Шилова" і "Подорож дилетантів". Тривають нападки і на його пісні. У червні 1972 року партійна організація Спілки письменників виключає Окуджаву з лав КПРС. Приводом послужило те обставина, що в "Нью-Йорк таймі" вийшла стаття, в якій говорилося, що в СРСР немає свободи творчості і прикладом тому - доля Булата Окуджави.

Окуджаву викликали в ЦК і зажадали, щоб Булат Шалвович написав спростування. Окуджава відмовився навідріз: "Мені з собою жити до кінця днів, а вас, не знаю, чи побачу ще раз". Міськком не затвердив рішення первинної партійної організації про виключення Окуджави з лав КПРС: скандал не стали роздувати далі, щоб не давати зайвого приводу західних газет і радіостанцій.

У 1976 році на фірмі "Мелодія" нарешті вийшла перша велика платівка Окуджави. У магазинах-ажіотаж. Мистецтвознавець Лев Шилов так згадував про це: "...з дверей всі виходили люди з пластинками, і так як обгортковий папір вже давно скінчилася, вони несли пластинки незавернутими, і на всіх були ці великі портрети Окуджави. Люди розходилися вправо і вліво за Великим Арбату. і це виглядало майже як якась демонстрація, коли кожен п'ятий або десятий несе портрет одного і того ж людини. Я подумав, що, якби коли-небудь мені сказали, що доживу до такого, ні за що б не повірив" (з книги "Зустрічі в залі очікування. Спогади про Булаті").

У вісімдесяті роки Окуджава почав виступати зі своїми піснями разом з підрослим сином Булатом. Він допомагав батькові, робив аранжування його пісень і акомпанував на роялі під час концерту, хоча ніколи не виходив кланятися. Їхні спільні концерти були чудово прийняті публікою. Навіть фанатичні шанувальники, які опиралися

"додавання" до Окуджаві хоч чого-небудь і вважали, що не потрібні ніякі прикрашення-досить голосу і гітари, – були підкорені цим творчим союзом. Кілька разів Окуджава виступав з починаючої співачкою Наталею Горленко, бажаючи допомогти їй у кар'єрі, як він колись просував молодих виконавців авторської пісні Вероніку Долину, Олену Камбурову і Жанну Бичевскую.

З кінця вісімдесятих Булат Шалвович здебільшого жив на дачі в Переделкіно. Ольга Окуджава у своєму інтерв'ю журналу "Огонек" згадує про ті часи: "Він в Переделкіно з ранку клопотався, поки я ще лежала в ліжку: рубав дрова, лагодив освітлення в гаражі, перевіряв, як зберігається картопля в сараї..." Всі, хто знав Окуджаву протягом життя, згадують, що він був дуже гостинним, чудовим співрозмовником, дуже уважним іншому і в людях цінував насамперед не статус, а порядність.

Але, як згадує один з його соратників кінорежисер Володимир Мотиль, Окуджава більшу частину часу був закритим для всіх. І Ольга в своєму інтерв'ю зазначає, що він завжди був радий гостям, але найбільше любив проводити час з книгою на дивані: "...існував кавказький культ гостинності і готування, гурманство, чаклування з травками на кухні. Віталися гості, але справжню насолоду доставляла тільки відкривається двері. О, хто прийшов! – обійми, привітання, сервіровка столу. Через годину я бачила – йому вже нудно, він хоче з книгою на диванчик".

Про себе Булат Шалвович говорив, що він ніколи не був широкообщительним людиною. Він був коректно-стриманий з малознайомими йому людьми, а на свій рахунок – незмінно іронічний. Не любив компліменти, але нове завжди читав дружині і друзям і дуже цікавився, подобається їм чи ні. Цікаво, що, за словами Ольги, Окуджава нікому з друзів особисто не присвячував віршів або пісень: "Він не присвячував, як всі, він, коли писав, просто роздаровував написане. Нормальна людина йде в гості з пляшкою, з букетом – Окуджава йшов з віршиком".

Ісаак Шварц, з яким вони вперше зустрілися на картині "Женя, Женечка і "катюша" і з яким разом написали близько 30 пісень до кінофільмів (серед них "Пані удача" — "Біле сонце пустелі", "Кавалергарда вік недовгий" – "Зірка привабливого щастя") свідчить, що Окуджава був скромний, не носив краватки, був навіть сором'язливий в спілкуванні і не змінювався від слави. У побуті був невибагливий, хоча дуже любив затишок і смачну їжу, і сам готував чудово. У його кабінеті було багато книг, на стіні фотографії, картини, портрети Пастернака, Набокова, Северяніна, Пушкіна.

Його першою машиною був "Запорожець", який він отримав завдяки старанням своїх друзів. Окуджава багато видавався на Заході, а отримати гонорари звідти не було можливості. Тому друзі, зібравши з видавництва його гроші, перевели суму на рахунок валютного магазину "Берізка" в Москві. В один прекрасний день Окуджаві зателефонували і повідомили, що на його ім'я придбано автомобіль "Запорожець" сірого кольору. До речі, в той час Булат Шалвович навіть не вмів водити машину, а тому забирати автомобіль він поїхав з другом Василем Аксьоновим. Багато років тому він купив "Жигулі" і їздив тільки на них, а до іномарок був байдужий.

У 1983 році померла мати Булата, Ашхен Степанівна Налбандян. До кінця життя вона остаточно розлучилася з усіма своїми комуністичними ідеалами. Коли в пресі стали з'являтися викривальні матеріали про Сталіна, про репресії, про невідомі сторінки Великої Вітчизняної, про терор в Громадянську війну, вона сказала якимось гіркоту: "Що ж ми натворили!". Окуджава дуже любив і жалів мати. Вона була єдиною, крім дружини, кому він присвячував свої вірші.

В інтерв'ю Ольга згадує про Ашхен Степанівні: "Ми з нею спочатку придивлялися один до одного. Була жахлива ревності - хто правильніше любить Булата. Вона була сувора. Дуже чесна. Дуже закрита. З палкою жагою анонімно допомагати всім і кожному, іноді абсолютно чужим людям".

Перебудову Окуджава прийняв всією душею. Він почав багато часу приділяти суспільним справам, що раніше було йому не властиво: став членом установчих ради "Загальної газети" Єгора Яковлева, працював у комісії з помилування з Анатолієм Приставкиним, в комісії з літературної спадщини Галича і Висоцького. У 1990 році Окуджава вийшов з КПРС. Він давно вже все переосмислив. Ще в 1981 році він написав такі рядки: "Я рахунку не веду колишніх втрат, але нехай у своєму возмездді і поміркований, я не прощаю, пам'ятаючи про минуле", а в іншій вірші зізнався: "На все готовий я був, мій страшний вік мене майже добив..."

Коли в 1993 році опозиція виступила проти президента Бориса Єльцина, Окуджава підписав "Лист 42-х", у якому відомі російські літератори закликали до посилення заходів "за пропаганду фашизму, шовінізму, расової ненависті", вимагали закрити деякі газети, журнали і телепередачі. Багато тоді засудили його за цю позицію. У Мінську перед початком концерту біля дверей театру вишикувалася пікет з плакатами "Ганьба фашистові Окуджаві!".

Перед початком концерту було кілька тривожний стан у залі, і після першої ж пісні на сцену вийшов чоловік і жбурнув Окуджаві під ноги дві гвоздики: "Ось тобі на твою могилу!" Що тут почалося! Зал встав, всі закричали, на сцену вискочила маленька дівчинка з букетом, пішли записки зі словами: "Вибачте нас! Це не ми. Ми не знаємо, хто ці люди, не вірте. Вас любить Мінськ, вас любить Білорусь!"

Згодом Окуджава зрозумів, що нічого не збудеться з того, на що сподівалися, що ця "відлига", як і попередня, у 1956-му, закінчиться нічим. Трохи пізніше він напише одного за кордон: "В Переделкіно осінь. У Росії бардак".

На початку дев'яностих Булат Шалвович був "нарозхват" за кордоном. Наша еміграція постійно запрошувала його виступати. Йому було присвоєно почесний ступінь доктора гуманітарних наук Норвічського університету США. а в 1991 —му - Державна премія СРСР. У тому ж році кілька місяців Окуджава провів у США. Він мав намір там пожити у друзів, без суєти закінчити новий роман-сімейну хроніку - "Скасований театр".